

O CALE ÎN CRITICĂ DINCOLO DE METODOLOGIE, O CARTE DINCOLO DE EXCLUSIVITATEA CRITICII LITERARE: MIRCEA MARTIN, *IDENTIFICĂRI*

VASILE GRIBINCEA *

„Critica creatoare e de neconceput
fără un efort prealabil de *identificare* [s.a.]”
(Mircea Martin, 1970)¹

Identificări, în prima sa ediție², este (deocamdată) singura carte a lui Mircea Martin – dintre cele publicate în timpul regimului comunist, dar și după 1989 – fără un *Avertisment* ori un *Argument* în deschidere³.

* Doctorand la Facultatea de Litere a Universității din București; e-mail: gribincea.vasile@gmail.com. Textul de față este un fragment al unui capitol din teza de doctorat a autorului, avându-l drept conducător științific pe Prof. univ. dr. Mircea Vasilescu.

¹ V. Ion Pop, „Șansele criticii literare: O discuție cu Florin Manolescu și Mircea Martin”, în *Echinox*, anul II, nr. 8-9, august-septembrie 1970, p. 8.

² Mircea Martin, *Identificări*, Editura Cartea Românească, București, 1977.

³ Articolul lui Ion Pop despre a treia carte a lui Mircea Martin începe cu un excurs edificator și aderent vizând sensul criticii de identificare, în formula reperabilă și în scrierile lui Mircea Martin. Secvența respectivă, citată aici fragmentar, nu se regăsește în decupajul din secțiunea *Ecouri critice (selectiv)* din a doua ediție a volumului *Identificări*: „«Identificarea» nu înseamnă [...] simplă comunicare emoțională cu opera, ci și descifrare atentă a «structurilor obiective» ale textului, pe care se întemeiază acea primă «intuiție globală» și care cer, odată descoperite, desfășurarea «reflecției libere», mobile, a conștiinței critice, despre care vorbește Jean Starobinski. Subordonarea criticului este deci relativă, inițiativa lui creatoare se poate manifesta din plin, fără să ducă totuși la considerații arbitrare. Conjugare a două realități – una «obiectivă», care e *textul* [s.a.] dat, alta subiectivă, a perspectivei cititorului –, critica se definește astfel în punctul lor ideal de întâlnire; ea nu rămâne un simplu inventar de teme și relații, degajate sub semnul recii exactități zise științifice, ci implică variațiile unghiului de vedere, o subiectivitate ce-și asimilează textul și îl face să retriască, o capacitate de construcție a unei viziuni personale, un *stil* [s.a.]. Acestea sunt, mi se pare, principalele repere teoretice în funcție de care s-ar putea defini și ultima carte a lui Mircea Martin, intitulată semnificativ *Identificări* [...]” (Ion Pop, „Critică și identificare”, în *Luceafărul*, anul XXI, nr. 13 (831), sâmbătă 1 aprilie 1978, pp. 1, 6).

Titlul – concentrat într-un termen asumat și în introducerile autorului din *Generație și creație* și *Critică și profunzime* – are o valoare emblematică, programatică, dar ea rămâne de această dată mai curând implicită, variabilă, într-un proces alternativ-continuu de particularizare și de fixare prin texte, prin însumarea pe care cartea are necesitatea și posibilitatea de a o ridica la puterea unității. Eterogenitatea aparentă a scrierilor adunate poate fi înțeleasă și (re)integrată drept o confirmare suplimentară a perspectivei în care „critica e una [s.a.], indiferent de pretextele ei”⁴. *Identificările* sunt diverse nu doar prin subiectele abordate, ci și prin ipostazele corespunzătoare ale criticului. Devine mai limpede faptul că, în opera lui Mircea Martin, identificarea și critica identificatoare nu se confundă cu o aplicare subjugată a modelului criticii de identificare pe filiera Școlii de la Geneva⁵.

Criticului atipic de întâmpinare prezent în *Generație și creație*, promovând o reprezentare originală asupra calității cronicii literare și asupra *generației de creație* în actualitate, îi urmează teoreticianul și exegetul din *Critică și profunzime*, cu studii făcând atât proba de anvergură a duratei – din sec. XIX, pornind de la incontestabilul Sainte-Beuve, la contemporaneitatea marcată de personalități precum Marcel Raymond, Jean-Pierre Richard și Gaëtan Picon –, cât și pe aceea de adâncime și de acuitate conceptuală, în acord cu *Argumentul. Identificări* situează în prim-plan alte raporturi ale lui Mircea Martin cu actualitatea și cu tradiția literaturii și criticii literare, de această dată românești.

Recenzând în 2014 a doua ediție a acestei cărți, Răzvan Voncu accentuează calitatea de *istoric literar*, „de care azi se vorbește nedrept de puțin”⁶, a lui Mircea Martin. La această remarcă se poate adăuga observația că, într-o parte semnificativă a textelor din *Imposibila gratuitate*, a doua secțiune a volumului *Identificări*, Mircea Martin depășește exclusivitatea criticii literare, prin deschiderile subiective, evocatoare și chiar confesive ale unor eseuri, aspect pus în valoare și de Ion Pop, adăugând un accent etic: „[...] aceste concentrate comentarii, evocări, portrete au – dincolo de calitatea lor propriu-zis critică – și valoarea unor confesiuni: reluându-le în carte [...], Mircea Martin dă acestor texte o valoare simbolică: ele fixează câteva din *reperele de atitudine*

⁴ V. Mircea Martin, *Generație și creație*, Editura pentru Literatură, București, 1969, p. 5.

⁵ V. și Radu G. Țeposu, „Identificare și distanțare”, în *Steaua*, anul XXIX, nr. 4 (371), aprilie 1978, p. 16: „Modalitatea *Identificărilor* lui Mircea Martin [...] nu se revendică de la metoda practică de Georges Poulet, dar nici nu contrazice premisele acesteia”.

⁶ Răzvan Voncu, „Mircea Martin, istoric literar”, în *România literară*, anul XLVI, nr. 11, 14 martie 2014, p. 18.

[s.a.] ale generației sale de-a lungul unui timp literar contradictoriu”⁷. Eseurile din compartimentul *Imposibila gratuitate* nuanțează – și, local, potențează – manifestarea creației riguroase corespunzătoare *dicțiunii ideilor*, cu rezonanța sa dincolo de exigențele construcției în teorie, cu *organicitatea*⁸ propagând experiența critică dincolo de pariul strict intelectual-moral. Scriind în 1978 despre volumul *Identificări*, Radu G. Țeposu ajunge la o caracterizare esențială a lui Mircea Martin, condensând o viziune integra(n)tă într-o concluzie de etapă „rezumând” *avant la lettre* programul din *Dicțiunea ideilor*: „Stilul criticii lui Mircea Martin nu se sprijină pe gratuitățile inteligenței asociative, pe spectacolul în sine al demonstrațiilor (în acest sens fiind mai aproape de Vianu decât de Călinescu), ci pe *soliditatea unei idei memorabile, formulată și demonstrată memorabil* [s.m., V.G.]”⁹.

O probă fină – dar suficient de evidentă și de eficientă – a unității volumului *Identificări* constă în prezența (la distanță) a unor texte mai extinse și a altora mai compacte dedicate anumitor autori¹⁰: Lucian Blaga, B. Fundoianu, G. Călinescu, Tudor Vianu, Geo Bogza, cărora li se adaugă – odată cu studiul din 1989 integrat în ediția a II-a („nu neapărat pentru simetrie”¹¹) – A. E. Baconsky. Posibila impresie a unei alcătuirii „compozite”¹² va fi depășită

⁷ Ion Pop, „Critică și identificare”, *loc. cit.*; v. și Mircea Martin, *Identificări*, ediția a II-a, nerevăzută, dar adăugită, Editura Tracus Arte, București, 2013, *Ecouri critice (selectiv)*, p. 243.

⁸ Termen cu miză definitorie în manifestul *Dicțiunea ideilor* de Mircea Martin.

⁹ V. Radu G. Țeposu, „Identificare și distanțare”, *loc. cit.* Text reluat parțial în *Identificări*, ed. a II-a, p. 246.

¹⁰ Dincolo de evidența acestui aspect la lectură, pornind chiar de la cuprinsul cărții, menționez și observația lui Mircea Zăciu în această privință: „[...] aproape fiecare eseu din prima secțiune a *Identificărilor* e secondat în cea de-a doua prin succinte reacții, corecturi, precizări privind uneori aceiași scriitori” (citat în *Identificări*, ed. a II-a, p. 240, cu precizarea „*România literară*, 16 martie 1977” [1978 – n.m., V.G.]). Și „«Identificări»: etapă și permanență” articolul lui Gelu Ionescu despre *Identificări*, publicat în *Viața românească*, nr. 4/1978, conține o observație referitoare la acest element de structură, „punctând ca un refren unitatea cărții, identificările preferențiale” (p. 37).

¹¹ *Identificări*, ed. a II-a, p. 9.

¹² Termen-cheie și într-o importantă concluzie de etapă din articolul „Mircea Martin – spiritul critic în acțiune”, publicat de Bogdan Crețu în *Observator cultural*, nr. 1253, 30 aprilie – 6 mai 2025: „Natura aparent compozită a volumelor lui Mircea Martin (și *Singura critică*, și *Dicțiunea ideilor*, și *Radicalitate și nuanță* sunt alcătuite din texte scrise și publicate separat, ca răspuns la provocări diferite) nu trebuie să înșele: puține voci critice au căpătat o mai mare autoritate în câmpul nostru cultural, dinainte și de după 1989, prin articularea unor puncte de vedere și mai ales a unei atitudini critice, egală cu sine, nesupusă intemperțiilor politice sau conjuncturale”, online „Mircea Martin – spiritul critic în acțiune”, *Observator cultural*, accesat pe 21.05.2025.

de sesizarea unei compoziții atente, dincolo de recurențele tematice în alternanța ordonată și nuanțabilă a unor texte preponderent analitice cu texte predominant sintetice, prin unitatea dicțiunii: nu doar prin finețea percuantă a acuității lexicale, ci prin organizarea scriiturii la nivelul articulării particulare și globale a ideilor – ideea, nu fraza, reprezentând veritabilul etalon morfo-funcțional și în majoritatea paginilor din *Identificări*¹³.

Dincolo de succesiunea propriu-zisă, volumul stimulează (re)lecturi în pandant ale textelor dedicate unuia și aceluiași autor. În fiecare dintre aceste exemple duble, reprezentarea *devine*, se formează prin confluență. Unda infinitivului lung din *identificare* se difuzează și la acest nivel.

Semnificația infinitivului lung al identificării poate fi corelată și relativei dificultăți de a sistematiza tehnic specificul acestei modalități de a concepe și de a realiza actul critic. Există o distanță considerabilă – și necesară, în spiritul însuși al identificării – între un rezumat, fie acesta bine intenționat și pertinent, și concretizarea criticii identificatoare, în libertatea ei riguroasă, în coerența ei depășind predictibilul, constrângerea – dar și confortul – unui algoritm dat și executat. Infinitivul lung se propagă în răspunsul autentic despre – și dinspre – critica de identificare, întrucât acest răspuns se identifică în fond cu experiența pe care discursul rezultat o articulează, în regimul alternativ-continuu al primatului analitic și sintetic, al privirii de ansamblu și al focalizării particulare. *Curentul mental* și *panta* despre care scrie Georges Poulet în *Conștiința de sine și conștiința a celuiilalt* exprimă cu o elocvență determinantă – autentificată și de autoritatea autorului – această necesitate organică a perspectivei procesului, a continuității (pe care zonele concludente nu o întrerup, ci o redimensionează) la nivelul trăit al criticii de identificare: „Aceasta îmi era ispita: să fac din critica mea un fel de curent mental paralel și asemănător cu cel pe care-l urmam în lectură; să unific gândirea celuiilalt cu a mea, ca două brațe ale aceluiași râu, urmând aceeași pantă”¹⁴.

Unda infinitivului lung a identificării reverberează și în sinteza posturilor reunite ale lui Mircea Martin din 1966¹⁵-1977, în a treia a carte a criticului

¹³ Observația corespunde unui principiu din manifestul *Dicțiunea ideilor*: „Căci nu frazele trebuie să curgă una din alta, ci, pe cât posibil, ideile”, Mircea Martin, *Dicțiunea ideilor*, Editura Cartea Românească, București, 1981, p. 200.

¹⁴ Georges Poulet, *Conștiința critică*, traducere și prefață de Ion Pop, Editura Univers, București, 1979, p. 316.

¹⁵ Și chiar 1965, luând în calcul „reciclarea” unei secvențe din articolul „Ethos călănescian” în esul *G. Călinescu și literatura străină*.

fiind incluse texte din faza predebutului editorial (cel despre Noica și, revizuite, cele despre Blaga), un studiu introductiv (*Tudor Vianu și idealul clasic al omului*), o prefață (*Viziune și tehnică la Geo Bogza*), precum și pagini care – din perspectiva ulterioară a (re)lecturii – (între)deschid calea spre *G. Călinescu și „complexele” literaturii române* (în primul rând, *Mitul vechimii la G. Călinescu*, dar și *G. Călinescu și literatura străină*, și chiar *B. Fundoianu*¹⁶ și *Benjamin Fondane, Moștenirea de îndemnuri, Din nou Blaga*) și *Introducere în opera lui B. Fundoianu*¹⁷ (*B. Fundoianu și lirismul inaderenței, B. Fundoianu și Benjamin Fondane*). O variantă a textului *Vocația de luptător*, despre N. Iorga, va fi reluată, sub titlul *O disociere se impune (Lovinescu și Iorga)*, în ediția a doua din *Singura critică*. Dincolo de conexiunile mai evidente ale volumelor *G. Călinescu și „complexele” literaturii române* și *Introducere în opera lui B. Fundoianu* cu *Identificări*, poate fi remarcată și complementaritatea dintre *Identificări* și *Dicțiunea ideilor*, prin studiile dedicate lui Tudor Vianu, Fundoianu-Fondane și G. Călinescu. Și volumul *Radicalitate și nuanță* are o legătură specială cu *Identificări*, nu doar prin nucleul comun al unor texte diferite despre G. Călinescu și Tudor Vianu – și prin secțiunea *Școala lui Noica* –, ci și prin compartimentele de *Celebrări* și *Evocări* din cartea publicată în 2015, având un precedent semnificativ în partea intitulată *Imposibila gratuitate* din *Identificări*.

Secțiunea *Imposibila gratuitate* din *Identificări* potențează considerația lui Mircea Martin vizând textele „circumstanțiale” și ponderea afectivității și a sensibilității în actul critic, nucleu prezent în *Argumentul* volumului *Radicalitate și nuanță*:

„Sumarul cuprinde și unele texte circumstanțiale – în sensul că au fost inspirate și declanșate de anumite evenimente fericite sau tragice. Am ținut să le includ pentru că le-am scris cu convingere și cu emoție: am crezut și cred în continuare că afectivitatea și sensibilitatea intră firesc în componența actului critic, în repertoriul său de repere și de resurse”¹⁸.

¹⁶ Autor menționat în *G. Călinescu și „complexele” literaturii române*, mai ales în *Prolog*, dar și în capitolul *Organicism și estetism*.

¹⁷ Faptul este evident la nivelul unei lecturi atente a cărților lui Mircea Martin și a fost remarcat de-a lungul receptării. De ex., v. Al. Cistelean, „Fișă de dicționar”, în Călin Vlasie (coordonator), *Mircea Martin – 70*, Editura Paralela 45, Pitești, 2010, pp. 93, 97.

¹⁸ Mircea Martin, *Radicalitate și nuanță*, Editura Tracus Arte, București, 2015, p. 7.

*

Întâietatea studiului *Blaga – poet anticipat* în ordinea volumului *Identificări* poate fi considerată sugestivă și în sensul unui *accent axiologic*¹⁹, pe lângă mărimea textului respectiv. Prioritatea actului valorizant este concentrată, explicită și nuanțată, în esul *Din nou Blaga*.

Un precedent comun al acestor texte îl reprezintă articolul publicat de Mircea Martin în numerele din mai și iunie 1966 ale revistei *Amfiteatru*, în două părți intitulate „Poezia lui Blaga: (I) «Poemele luminii»” și „Poezia lui Blaga: (II) «Pașii profetului»”. Există diferențe notabile între acest diptic publicistic și cele două texte aferente din *Identificări*.

Cele două texte despre Lucian Blaga din volumul *Identificări* au ecouri în două articole, nereluate în volume, publicate de Mircea Martin în 1985, în contextul celor 90 de ani de la nașterea poetului-filosof: „Poet al mirării” în *Contemporanul*, nr. din 24 mai 1985, și, mai diferit, „Profil”, în *România literară*, nr. din 23 mai 1985.

Din nou Blaga are la bază introducerea sintetică (de paisprezece rânduri și două cuvinte), de situare, a textului din *Amfiteatru*. Prima frază a versiunii din revistă, „Reeditarea (prin grija lui George Ivașcu) a poeziilor lui Blaga era o necesitate imperioasă a conștiinței estetice contemporane”²⁰, devine în volum „Reeditarea poeziilor lui Blaga era o necesitate imperioasă a conștiinței estetice și civice [s.m., V.G.] contemporane”²¹.

Contextualizarea afirmației și la nivelul conștiinței civice e multiplu semnificativă. Ea nu poate fi disociată de interdicția prin care trecuse Blaga sub regimul comunist. Această experiență traumatică reverberează în portretul pe care Mircea Martin i-l dedică lui Lucian Blaga în 1985: „Într-o fotografie făcută, probabil, în deceniul al șaselea de viață, regăsim chipul împuținat, impermeabil, strâns cu totul în suferință, ironie și tăcere”²².

Totodată, pledoaria (re)valorizantă ținută de Mircea Martin în esul *Din nou Blaga* avansează într-o perspectivă națională și transnațională.

În planul canonului poetic românesc, este determinantă chestionarea nelipsită de susținere a ipotezei identificării lui Blaga drept „cel mai mare

¹⁹ Adaptez conceptul lui Lucian Blaga din *Trilogia culturii*. V. Lucian Blaga, *Trilogia culturii*, Editura Humanitas, București, 2011, p. 97, *passim*.

²⁰ Mircea Martin, „Poezia lui Blaga: (I) «Poemele luminii»”, în *Amfiteatru*, anul I, nr. 5, mai 1966, p. 75.

²¹ *Identificări*, ed. a II-a, p. 198.

²² Mircea Martin, „Profil”, în *România literară*, anul XVIII, nr. 21, joi 23 mai 1985, p. 4.

poet de la Eminescu încoace²³, inclusiv prin inconturnabila raportare la Arghezi în sondarea aceleiași statut²⁴. Argumentele date de Mircea Martin la acest nivel vizează specificul reflexiv, filosofic, al poeziei lui Blaga, aspect tratat altfel și în primul studiu din *Identificări*: „lărgimea orizontului mediativ, infrastructura filosofică a lirismului, mai fermă și mai generoasă la el ca la nimeni altcineva²⁵. Judecata tipologică și axiologică face și de această dată proba nuanțării cu potențial radical, pătrunzând până la o rădăcină a fenomenului – în cazul de față, relația constitutivă și distinctivă a poeziei blagiene cu misterul: „În același timp și din această cauză poezia lui riscă, probabil, să-și piardă mai repede misterul (pe care-l invocă atât de asiduu), decât aceea, mai tulbure și, ca atare, aparent mai complexă a «cuvintelor potrivite»²⁶. Criticul sesizează și semnalează două implicații complementare până la contrarietate ale aceleiași trăsături majore, fapt probant pentru spiritul *singurei critici*, al capacității de a imagina și de a respecta – eventual, de a integra – puncte de vedere diferite în aceeași ordine de idei, precum și pentru regimul reflexiv și deontologic al afirmării non-absolutizante. Locul puternic al lui Blaga în sistemul poeziei românești are legătură și cu potențialul său stimulator, *modelator-catalitic*²⁷: „Sigur rămâne însă faptul că opera lui Blaga trebuie implicată în expansiunea actuală a literelor românești. Pentru o serie întregă de tineri poeți el este deja o prezență tutelară, un zeu bun²⁸. *Tânăra serie poetică* luată aici în considerare de Mircea Martin este analizată selectiv și consistent în *Generație și creație*, un exemplu relevant și bine știut în privința calității influente a modelului poetic blagian fiind cel al Anei Blandiana.

Deschiderea transnațională, coerentă și în raza raportării la conștiința civică, din pledoaria lui Mircea Martin pentru o înaltă (re)valorizare a lui Blaga vizează posibilitatea și necesitatea traducerii, aprecierea autorului *Poemelor luminii* și drept „cel mai traductibil” poet român modern reprezentând o coordonată concludentă a identificării: „Dintre toți poeții

²³ *Identificări*, ed. a II-a, p. 198.

²⁴ În ancheta „Primii zece poeți români din toate timpurile”, publicată în numărul *României literare* făcând trecerea din 2004 spre 2005, Mircea Martin răspunde „2. Arghezi, 3. Blaga” (v. *România literară*, anul XXXVII, nr. 51-52/28 decembrie 2004-11 ianuarie 2005, p. 20).

²⁵ *Identificări*, ed. a II-a, p. 198.

²⁶ *Ibidem*.

²⁷ Adaptez conceptele lui Lucian Blaga din *Trilogia culturii*. V. Lucian Blaga, *Trilogia culturii*, ed. cit., pp. 304, 307, 308, *passim*.

²⁸ *Identificări*, ed. a II-a, p. 199.

noștri moderni Blaga ni se pare cel mai traductibil și transpunerea lui izbutită într-una din marile limbi europene ar atrage atenția atât asupra tradiției noastre lirice, cât și asupra efervescenței creatoare contemporane²⁹. Urmarea problematizează un „complex” al insuficienței cunoașteri și recunoașteri afectând imaginea asupra istoriei și actualității literaturii române la nivel transnațional: „Prin el s-ar putea face o primă spărtură în zidul de tăcere și ignoranță care ne înconjoară încă [...] și numele lui va putea trage după sine pe al altora, răscumpărând astfel un lung și nedrept anonim³⁰. Această secvență are un ecou ce merită atenție în textul *Nevoia de traduceri*, prezent în prima ediție din *Singura critică*, Mircea Martin deplângând absența lui Arghezi și a lui Blaga (autori a căror traducere o pune în chestiune nu doar în acest context) din *Structura liricii moderne*, motivând posibilitatea pertinentă a prezenței celor doi poeți români în marea sinteză a lui Hugo Friedrich:

„Iată, de pildă, o carte cum e *Structura liricii moderne* a lui Hugo Friedrich nu pomenește nici un poet român, deși atâția dintre ei i-ar fi putut ilustra sau chiar nuanța demonstrația, deși autorul însuși e profesor de romanistică și câteva bune traduceri i-ar fi putut da sugestia originalului. *Faptul că Hugo Friedrich a «pierdut» neluându-i în seamă pe poeții români nu ne consolează pentru «pierderea» noastră. Și ce bine s-ar fi putut vorbi despre «idealitatea goală» și «transcendența goală» la Arghezi și la Blaga!* [s.m., V.G.]³¹.

(Cele două fraze marcate prin italice nu se regăsesc și în versiunea articolului publicată în *Contemporanul*, nr. din 28 iulie 1972³².) Regretul se propagă și în *Hugo Friedrich și poezia ca diferență radicală*, prefața lui Mircea Martin la ediția din 1998 a cărții *Structura liricii moderne*, unde, spre deosebire de Ion Barbu, Tudor Arghezi și G. Bacovia³³, Lucian Blaga nu este menționat³⁴. În studiul *Blaga – poet anticipat*, modelul teoretic consacra(n)t din *Structura liricii moderne* e invocat într-o delimitare clarificatoare

²⁹ *Ibidem*.

³⁰ *Ibidem*, p. 199-200.

³¹ Mircea Martin, *Singura critică*, Editura Cartea Românească, București, 1986, p. 21.

³² Nu 15 iulie 1972, cum e indicat la p. 22 a primei ediții din *Singura critică*. Secvența italicizată în cel mai recent citat nu reprezintă singura diferență dintre textul publicat în *Contemporanul* și cel inclus în *Singura critică*.

³³ Prin formula „poemele bacoviene”.

³⁴ Mircea Martin, „Hugo Friedrich și poezia ca diferență radicală”, prefață, în Hugo Friedrich, *Structura liricii moderne: de la mijlocul secolului al XIX-lea până la mijlocul secolului al XX-lea*, în românește de Dieter Fuhrmann, Editura Univers, București, 1998, p. VII.

vizând două coordonate esențiale în sistemul poetic blagian: „Tăcerea nu e la Blaga o «categorie negativă» și nici, cu atât mai puțin, misterul”³⁵.

Dimensiunea transnațională a receptării creației lui Lucian Blaga de către Mircea Martin este marcată și de raportarea la Rainer Maria Rilke³⁶ – autorul căruia Lucian Blaga îi dedică textul *Poetul*, din *Nebănuitele trepte* –, la Paul Valéry³⁷ și la Gaston Bachelard – din perspectiva „conștiinței de minunare”³⁸ –, precum și de nuanțe potențial (re)structurante la scara mai mare a categoriilor influente în reprezentarea fenomenului poetic: „O operă ca a lui, ținând de vârsta *postmodernă* [s.a.] a lirismului european, ne arată că distincția între «vizionari» și «artiști», valabilă pentru alte etape, se cere acum revizuită”³⁹.

Dincolo de focalizarea mai cuprinzătoare asupra calității de poet a lui Lucian Blaga, să remarcăm și distanța dintre următoarea evaluare a filosofului Blaga din deschiderea textului publicat în mai 1966 în *Amfiteatru* – „Gândirea sa teoretică ne apare azi depășită în premise și în multe din încheierile sale”⁴⁰ – și aprecierea paralelă prezentă în capitolul *Din nou Blaga* din *Identificări*: „Concepția lui filosofică și artistică, discutabilă în atâtea privințe – dar cel mai adesea în chip fecund, stimulator, profitabil –, reprezintă o valoare originală chiar în contextul mai larg al culturii europene”⁴¹. Nuanțarea finalmente radicală prin virajul dinspre negare spre afirmare poate da de gândit nu doar în legătură cu o schimbare plauzibilă în reprezentarea lui Mircea Martin de-a lungul deceniului respectiv, ci și în privința limitelor în care putea fi apreciată dimensiunea teoretică, filosofică a operei bliagene în 1966.

Interesant este și faptul că în eseul din secțiunea *Imposibila gratuitate* a volumului *Identificări*, Martin afirmă despre Blaga că „trebuie așezat în tradiția enciclopedică a literaturii române alături de Hasdeu și Iorga”⁴², pe când în textul publicat cu un deceniu înainte în *Amfiteatru*, înscrierea în aceeași tradiție enciclopedică e propusă „alături de Iorga și Călinescu”⁴³.

³⁵ *Identificări*, ed. a II-a, p. 21.

³⁶ În *Blaga – poet anticipat* și în „Poet al mirării”.

³⁷ În „Poet al mirării”.

³⁸ În *Blaga – poet anticipat* și în „Poet al mirării”.

³⁹ Mircea Martin, „Poet al mirării” în *Contemporanul*, nr. 21 (2010), 24 mai 1985, p. 4. O variantă a ideii la care trimite acest citat apare și în primul studiu din *Identificări* (cf. *Identificări*, ed. a II-a, p. 19).

⁴⁰ „Poezia lui Blaga: (I) «Poemele luminii»”, *loc. cit.*

⁴¹ *Identificări*, ed. a II-a, p. 198.

⁴² *Ibidem.*

⁴³ „Poezia lui Blaga: (I) «Poemele luminii»”, *loc. cit.*

Concluzia textului *Din nou Blaga* este o mostră de *fixare care deschide* – „La câțiva ani de la moarte, destinul lui Blaga de abia începe”⁴⁴ –, comparabilă cu încheierea din *Introducere în opera lui B. Fundoianu*.

La o altă scară, analizând în 1966 volumul de debut *Zeu printre blocuri*, Mircea Martin îl numește „poet anticipat” și pe Petru Popescu: „Paradoxul lui fecund stă în faptul că e un poet anticipat”⁴⁵. Statutul de „poet anticipat” al lui Blaga are legătură cu pregnanța autonomă, dar mai ales prefiguratoare, a volumului *Poemele luminii* în unitatea de ansamblu a operei poetului. Blaga, (re)citat de Mircea Martin, poate fi considerat un poet care *nu debutează* pur și simplu, ci *începe* – concludent –, în spiritul unei idei (de o subtilitate insistentă la limita butadei) din studiul lui Mircea Martin despre cartea bazată pe teza de doctorat a lui Marcel Raymond: „Adevăratul Marcel Raymond începe chiar cu primul său volum, căci un adevărat critic nu debutează niciodată: el începe”⁴⁶. Pornind de la titlul primului text din *Identificări*, Gheorghe Jurma afirmă sub forma unei interogații posibilitatea de a-l considera pe Mircea Martin „un critic anticipat de un program”⁴⁷, formulă ce poate fi susținută pornind evident de la rezonanța particulară și progresivă de la o carte la alta a unor principii fixate în *Avertismentul din Generație și creație*.

Începutul puternic al poetului Blaga implică firesc în reprezentarea lui Mircea Martin și aspecte problematizabile, integrabile și finalmente profitabile în organicitatea structurii personalității: „Când scria *Poemele luminii*, Lucian Blaga era deja un autor inconfundabil. Unele poeme eșuează, e adevărat, în pură grandilocvență, altele rămân simple suavități. [...] Important rămâne însă faptul că poezia – cu excesele ei cu tot – este de la început blagiană. Poetul se lasă recunoscut chiar și în eroare”⁴⁸. Această introducere este relevantă și pentru capacitatea pătrunzătoare și receptivă a identificării în practica lui Mircea Martin, sesizând și potențialul fecund al erorii în efortul de elucidare a specificității și a coerenței unei conștiințe auctoriale.

⁴⁴ *Identificări*, ed. a II-a, p. 200.

⁴⁵ Mircea Martin, „Petru Popescu: *Zeu printre blocuri*”, cronică literară, în *Amfiteatru*, anul I, nr. 7, iulie 1966, p. 99.

⁴⁶ Mircea Martin, *Dicțiunea ideilor*, ediția a II-a, Editura ALL, București, 2010, pp. 54-55.

⁴⁷ Gheorghe Jurma scrie în „Postfața” celei de-a doua ediții din *Generație și creație*: „Ne întrebăm, prelungind punctul de vedere al criticului, dacă nu cumva Mircea Martin însuși este un critic «anticipat de un program»?” (v. Mircea Martin, *Generație și creație*, ediția a II-a, nerevăzută, dar adăugită, ediție îngrijită și postfață de Gheorghe Jurma, Editura Tim-pul, Reșița, 2000, p. 239).

⁴⁸ *Identificări*, ed. a II-a, p. 11.

(Posibilitatea edificatoare a erorii – dincolo de un primat negativ – e aplicată mai amplu în studiile despre Sainte-Beuve și Brunetière, aspect accentuat chiar de Mircea Martin în *Argumentul* din *Geometrie și finețe*⁴⁹.) Și în această afirmare complexă a articulării personalității blagiene chiar din *Poemele luminii* poate fi decelată simbioza dintre spiritul radicalității – reabilitate, disociate de radicalism și extremism – și pregnanța nuanțelor. Relieful nuanțării în deschiderea din *Identificări* devine mai evidentă în raport cu secvența inițială a textului corelativ publicat în mai 1966 (în care subliniez câteva deosebiri, elocvente mai ales în cazul unui autor pentru care stilul este o prioritate structurantă reverberând în fiecare moment): „Când scria «Poemele luminii», Blaga era deja un mare poet [s.m., V.G.]. Volumul de debut *nu arată incongruențele și ezitățile suave ale împrejurării, ci ritmul implacabil al unei structuri artistice organice constituite* [s. m., V.G.]”⁵⁰. Dincolo de nuanțarea penetrantă a premisei axiologice față de versiunea mai restrânsă din *Amfiteatru*, deschiderea perspectivei în *Blaga – poet anticipat* e determinată și de punerea în relație cu *Pietre pentru templul meu*, raportul dintre poet și filosof fiind înscris în aceeași rază a devenirii ulterioare. Și la acest nivel, identificarea face proba sinergiei dintre *radicalitate și nuanță*, în următoarea disociere privind ponderea debuturilor în volum: „[...] scriindu-și primele aforisme, Blaga nu era încă propriu-zis filosof, în vreme ce scriind *Poemele luminii*, el era deja poet”⁵¹. Dacă, așa cum am văzut, în *Din nou Blaga*, Mircea Martin invocă (și) dimensiunea filosofică a poeziei în motivarea posibilității de a-l considera pe Blaga „cel mai mare poet de la Eminescu încocoace”⁵² (adevărat, fără a focaliza analiza asupra *Poemelor luminii*), în *Blaga – poet anticipat*, relația dintre poezie și filosofie din prima etapă a creației blagiene este discutată asiduu. Probă de polivalență sau simptom, întrepătrundere sau contaminare – fenomenul rămâne (interpretabil) deschis în proteismul imaginii la care nu se lasă redus. Ideea directoare la acest nivel în receptarea lui Mircea Martin rămâne asociată unității, poezia și filosofia lui Blaga fiind *ab initio* identificabile drept „două variante ale unuia și aceluiași «Urphänomen»”⁵³. În aceeași reprezentare, interferența rămâne însă problematizabilă și problematizată. Exegetul

⁴⁹ V. Mircea Martin, *Geometrie și finețe*, ediția a III-a, revizuită și augmentată, Editura Tracus Arte, București, 2017 p. 6.

⁵⁰ „Poezia lui Blaga: (I) «Poemele luminii»”, *loc. cit.*

⁵¹ *Identificări*, ed. a II-a, p. 13.

⁵² *Ibidem*, p. 198.

⁵³ *Ibidem*, p. 13.

propune un experiment memorabil și sugestiv în planul posibilităților creative ale actului critic, dar și discutabil (și, ca atare, nu mai puțin curajos) din unghiul de rigoare al adecvării (adecvarea fiind, se știe, un cuvânt-cheie în ordinea de idei a operei lui Mircea Martin):

„Să luăm două exemple a căror punere în pagină vrea numai să arate că intervertirea este posibilă. Iată un aforism-poem:

Lumea mi se pare totdeauna
atât de nouă
încât îmi vine să cred
că ea se produce în fiecare zi
din nou
din sufletul meu:
cum Heraclit credea
că soarele se face
în fiecare dimineață
din nou
din aburii mării...

Și iată un poem-aforism:

[...] Dar oare ar rodi-n ogorul meu atâta răs fără' de căldura răului? Și-ar înflori pe buza ta atâta vrajă, de n-ai fi frământată, sfânto, de voluptatea ascunsă a păcatului? Ca un eretic stau pe gânduri și mă-ntreb: De unde-și are raiul – lumina? Știu: îl luminează iadul cu flăcările lui!"⁵⁴.

Identificarea înseamnă nu doar capacitate comprehensivă, ci și abilitate imaginativă. „Imaginația altor structuri posibile”⁵⁵ ajunge în acest moment la o transfigurare tradusă direct în formă. Coerența propunerii de ansamblu a criticului mobilizează și imprevizibilul. Identificarea se articulează nu doar în relație cu ceea ce este, ci și cu ceea ce putea să fie – și, într-o optică mai strictă, nu putea să fie. Dincolo de evidențele care ar putea deveni în speță obstacole, acest moment nu este departe de fructificarea erorii în compunerea identificării. Același moment este expresiv pentru posibilitatea spiritului de finețe de a se manifesta într-un gest (cel puțin în spirit) radical. Și aceasta e o probă a adecvării antonime conformismului.

Considerațiile lui Mircea Martin vizând condițiile poetice ale iubirii și

⁵⁴ *Ibidem*.

⁵⁵ Sintagmă prezentă în *Critică și filosofie* (v. *Singura critică*, ed. I, p. 13), dar și în cronică lui Mircea Martin despre *11 elegii*, text inclus în *Generație și creație*.

ale peisajului în creația lui Lucian Blaga își află un semnificativ termen complementar în explorarea categoriilor respective de către același critic la nivelul liricii lui B. Fundoianu.

Afirmația potrivit căreia „Analogia regresivă la el [Lucian Blaga – n.m., V.G.] este prin excelență înnobilitoare”⁵⁶ surprinde un fenomen urmărit de Mircea Martin la altă scară atunci când analizează *Istoriei literaturii române de la origini până în prezent* de G. Călinescu.

Primul studiu din *Identificări* cuprinde în trecere și o apreciere superlativă, greu de egalat nu doar la nivelul operei lui Mircea Martin – criticul distinge „două versuri pentru care orice mare poet al lumii și toți laolaltă l-ar putea invidia”⁵⁷ pe Lucian Blaga.

Altfel, valorizarea extinsă, diferențiată, a creației lui Lucian Blaga de către Mircea Martin este în măsură să actualizeze o idee memorabilă din *Pietre pentru templul meu*: „Numai operele mijlocii sunt ireproșabile, cele mari niciodată”⁵⁸.

*

„Pietatea nu e starea de spirit favorabilă unei exegeze de ordin literar”⁵⁹, scrie Mircea Martin, având și acoperirea cărții *G. Călinescu și „complexele” literaturii române*, în 1983, în *De-clasicizarea clasicilor*, text inclus în *Singura critică*. Eseul *Pioasă minimalizare*, prezent în *Identificări*, cu datarea „mai 1973”, are și calitatea de a nuanța – în sensul consolidării – această observație principală. Fenomenul problematizat de Mircea Martin la nivelul reprezentării asupra personalității lui Tudor Vianu are un potențial edificator extrapolabil într-un plan care poate fi numit cel al *eticii receptării*. Identificarea problemei mai vaste a modalității adecvate de exprimare a unității unei opere și a unui autor – dincolo de (in)comode exclusivități, insuficiente ca atare – este dublată de identificarea concentrată a (supra) unității caracteristice personalității și creației vianești – unitate marcată și chiar vitalizată de o polivalență (supra)ordonată, de capacitatea – depășind alternativa dintre artă și știință – de a (r)acorda ansamblul și (micro)elementele,

⁵⁶ *Identificări*, ed. a II-a, p. 34.

⁵⁷ *Ibidem*, p. 34.

⁵⁸ Lucian Blaga, *Pietre pentru templul meu*, în *Zări și etape. Studii, aforisme, însemnări*, ediție îngrijită și repere istorico-literare de Dorli Blaga, Editura Minerva, București, 1990, p. 16.

⁵⁹ *Singura critică*, ed. I, p. 49.

de a atinge și de a menține spiritul totalității; densitatea și acoperirea de ordin sintetic pot fi considerate exemplare pentru potențialul și prioritățile identificării în experiența critică a lui Mircea Martin:

„Diversitatea operei lui observă un principiu de coerență internă, efortul de totalizare se desfășoară în profunzime. Exigența totalității e îndeplinită nu numai la nivelul operei întregi, dar și la acela al fiecărei lucrări în parte. Filosofia, critica, estetica, stilistica, literatura comparată nu reprezintă pentru el doar abordări succesive, cu alte cuvinte, niște etape într-o carieră, ci și preocupări simultane provocate de unul și același obiect. Vianu face estetică și critică literară din perspectivă filosofică, după cum face stilistică din perspectivă estetică și istorică, ori istorie literară din perspectivă comparatistă.

Specialist în fiecare din aceste domenii el izbuteste să fie și pentru că pune la contribuție o experiență câștigată din cultivarea tuturor. El accede, așadar, la specialitate prin multilateralitate, nu prin «parcelare» exclusivistă⁶⁰.

Fragmentul citat concentrează idei centrale în contextul tuturor scrierilor lui Mircea Martin despre Tudor Vianu, făcând în același timp proba armonizării dintre impersonalitatea de fond a conținuturilor (re)prezentate și personalitatea care, cu acuitatea și cuprinderea aferente, le concretizează în expresie – armonizare constituind un alt accent larg al imaginii asupra autorului care a scris și *Idealul clasic al omului*.

Această atenție pledantă acordată unității operei și personalității vianești este completată, printre altele, într-un text publicat în 2023, *Tudor Vianu, Profesorul nostru, Profesorul*, atunci când Mircea Martin demontează acuzația de eclecticism – pe fondul unei reflecții asupra noțiunii înseși – în cazul lui Tudor Vianu.

O nuanță acut determinantă la nivelul perspectivei asupra totalității în opera lui Tudor Vianu vizează eficiența rigorii care nu proliferază *ad infinitum*: „De altfel, erudiția lui Vianu n-a mers niciodată spre infinitul mic, coborârea la detalii încetând din momentul în care apărea riscul pierderii orizontului, când obiectul nu se mai lăsa cuprins dintr-odată în întregimea lui⁶¹. Observația interesează și dincolo de calitatea remarcată în cazul lui Tudor Vianu. Se află aici un discret – dar profund – punct de convergență cu apropierea valorizantă a lui Tudor Vianu de G. Călinescu, despre care, în *G. Călinescu și literatura străină*, Mircea Martin face și următoarea observație vizând (r)acordul *zoom in* al perspectivei: „«Cunoscător specializat al

⁶⁰ *Identificări*, ed. a II-a, p. 215.

⁶¹ *Ibidem*.

literaturii italiene și destul de atent al altora» – cum afirmă el însuși și cum confirmă paginile dedicate autorilor francezi, spanioli, germani sau ruși –, Călinescu nu urmărește o demonstrație de erudiție la infinitul mic, ci evidențierea unei structuri ample și semnificative⁶². Acestor comentarii identificatoare orientate asupra lui Tudor Vianu și asupra lui G. Călinescu le poate fi asociată, într-o ordine mai generală a principialității, următoarea observație din *Radicalitate și nuanță*, vizând necesitatea de a nu scăpa nuanțarea de sub control, precum și urmările contraproductive în caz contrar: „Dacă nu e oprită la timp, dacă perseverează în a deschide mereu noi paranteze, operația de nuanțare riscă să dezagrege, să pulverizeze sensurile, să-și piardă, în fapt, referința, să transforme obiectul inițial în pură reverberație⁶³”.

Afirmarea nuanțată a originalității *atitudinii stilistice* și creației critice și teoretice a lui Tudor Vianu ajunge la relevarea valorizantă a unei afinități profunde cu G. Călinescu, dincolo de diferențele și chiar divergențele îngreunând asocierea celor două personalități: „În ciuda rigorii abstracte și a expresiei impersonale căutate cu consecvență, Vianu este posesorul unui stil la fel de greu de confundat ca și acela călinescian⁶⁴”. Această asociere inaparentă și importantă reverberează inclusiv în reluarea unui fragment despre Tudor Vianu și a unui pasaj despre G. Călinescu pe coperta a patra a ediției a doua din *Identificări*.

Bibliografie selectivă

- Blaa, Lucian, *Pietre pentru templul meu*, în *Zări și etape. Studii, aforisme, însemnări*, ediție îngrijită și repere istorico-literare de Dorli Blaa, Editura Minerva, București, 1990.
- Cistelecan, Al., „Fișă de dicționar“, în Vlasie, Călin (coordonator), *Mircea Martin – 70*, Editura Paralela 45, Pitești, 2010.
- Jurma, Gheorghe, „Postfață“, în Martin, Mircea, *Generație și creație*, ediția a II-a, nerevăzută, dar adăugită, ediție îngrijită și postfață de Gheorghe Jurma, Editura Timpul, Reșița, 2000.
- Martin, Mircea, *Generație și creație*, Editura pentru Literatură, București, 1969.
- Martin, Mircea, *Identificări*, Editura Cartea Românească, București, 1977.
- Martin, Mircea, *Dicțiunea ideilor*, Editura Cartea Românească, București, 1981.
- Martin, Mircea, *Singura critică*, Editura Cartea Românească, București, 1986.

⁶² *Ibidem*, p. 205.

⁶³ *Radicalitate și nuanță*, p. 540.

⁶⁴ *Identificări*, ed. a II-a, p. 216.

- Martin, Mircea, „Hugo Friedrich și poezia ca diferență radicală“, prefață, în Hugo Friedrich, *Structura liricii moderne: de la mijlocul secolului al XIX-lea până la mijlocul secolului al XX-lea*, în românește de Dieter Fuhrmann, Editura Univers, București, 1998.
- Martin, Mircea, *Identificări*, ediția a II-a, nerevăzută, dar adăugită, Editura Tracus Arte, București, 2013.
- Martin, Mircea, *Radicalitate și nuanță*, Editura Tracus Arte, București, 2015.
- Martin, Martin, *Geometrie și finețe*, ediția a III-a, revizuită și augmentată, Editura Tracus Arte, București, 2017.
- Poulet, Georges, *Conștiința critică*, traducere și prefață de Ion Pop, Editura Univers, București, 1979.

**A WAY BEYOND METHODOLOGY IN THE LITERARY CRITICISM,
A BOOK BEYOND THE LITERARY CRITICISM'S EXCLUSIVITY:
MIRCEA MARTIN, *IDENTIFICĂRI***

ABSTRACT: This study proposes a (re)reading of Mircea Martin's book *Identificări* (Cartea Românească, 1977; Tracus Arte, 2013), considering elements of unity and polyvalence in the author's critical conception and practice, while also including connections with other writings by Mircea Martin and examples of how the work of this eminent Romanian literary critic and theorist has been received. Any initial impression of a composite construction is dispelled by the perception of a carefully designed composition which, beyond thematic recurrences, emerges in the ordered and subtly gradated alternation between predominantly analytical texts and predominantly synthetic ones, through the unity of diction: not only through the striking refinement of lexical acuity, but also through the organization of the writing at the level of both the particular and the global articulation of ideas—the idea, rather than the sentence, constituting the genuine morpho-functional standard in most of the pages of *Identificări*.

KEYWORDS: Mircea Martin, literary criticism, identification, style, coherence.